

Deák Nóra

Kőbe (nem) vésett nevek: Kossuth Zsuzsanna leszármazottainak emlékezete¹

A Fiumei úti sírkert 36/2. parcellájában van egy olyan sír, amelyet sokáig szinte teljesen beborított a borostyán: még közlelről is alig lehetett kibetűzni, hogy

„Itt nyugszik
MESZLÉNYI
MESZLÉNYI GIZELLA
AMBROZOVICS BÉLA
SZERETETT HITVESE
Szül. 1842 febr. 11.
Megh. 1865 oct. 9.
Áldás emlékére...”

A sírfelirat további részét a legjobb akarattal sem sikerül kibetűzni. A sírra először Vizler Imre fényképein lettem figyelmes, melyeket a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteménye tett közzé az interneten 2015-ben. A halotti anyakönyv² szerint Meszlényi férjezett Ambrozovics Gizella, Ambrozovics Béla neje 1865. október 9-én hunyt el 23 évesen, 11-én eltemették. Férje mérnök, szül[etett] Pesten, lakása Budán Christinávaros Molnár utca 206, a betegség megnevezése, amelyben elhunyt: aszkór. Ez régen olyan meg nem határozott betegségre utalt (pl. tüdővész, sorvadás), amely nagyfokú legyengüléssel, lesoványodással, elsorvadással járt. A *Pesti Napló* így közölte a halálhírt: Ambrozovics Béláné, Kossuth Lajos nővérének, Meszlényi Zsuzsánnának leánya, Budán, tegnap délután tüdővészből meghalálozott. Nyugodjanak békén porai!³ Temetését az „ország papja”⁴ elnevezéssel illetett

¹ A témához nyújtott inspirációért és képes beszélgetéseinkért Cs. Lengyel Beatrixnek, a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Fényképtára vezetőjének, dokumentumok, festmények és adatok felkutatásáért és rendelkezésre bocsátásáért az MNM – Történelmi Képcsarnok, a bajai Türr István Múzeum és a szegedi Móra Ferenc Múzeum munkatársainak, valamint Szabó Viktornak, a NÖRI munkatársának tartozom köszönettel. Az Evangélikus Országos Levéltárban Ulakcsai Zoltán segítette eligazodni Székács József püspök hagyatékában. Tóth Tamás szegedi temetőkutató nyilvántartása nélkül nem sikerült volna Ambrozovics Dezső és felesége földi maradványainak feltételezhető helyét felkutatni.

² Halotti bejegyzése az Evangélikus Egyház, Budapest. Budavár egyházközség. Kereszteltek, házasultak, halottak. Anyakönyvek 1844–1895 40/1865. folyószáma alatt. *FamilySearch*. [2022. június 25.]

³ *Pesti Napló* 1865. 16(4645), p. 3.

⁴ 1860-ban „Berzsenyi sírja felett tartott beszéde alkalmából egy katolikus püspök az ország papjának nevezte el.” In: Ballagi Mór: Emlékbeszéd Székács József t. tag fölött. Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből (7. 8). Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó, Budapest, 1879. p. 33.

Székács József (1809–1876) evangélikus püspök végezte, akit 1837. június 11-én a pesti magyar evangélikus gyülekezet első lelkészévé, majd 1860. július 17-én egyháza legmagasabb tisztségeként szuperintendenssé választottak (ezért szerepel neve mellett Superint. az anyakönyvben), a Kossuth családdal több szerepkörben is kapcsolatban állt: 1824 ősétől két Ruttkay fiú, József – Kossuth Lujza későbbi férje – és Károly magántanítója lett Mezőberényben,⁵ valamint Kossuth Lajos fiait ő keresztelte (1841-ben, illetve 1844-ben), 1842-ben pedig Kossuth ajánlotta őt a *Protestáns Egyházi s Iskolai Lap* szerkesztőjének.⁶ A gyászbeszédet nem sikerült fellelni a hagyatékbán.

Gizella húga – a halotti anyakönyv szerint⁷ – özv. Ambrozovits Béláné Meszlényi Irma [!] 83 éves korában 1926. augusztus 26-án hunyt el, a halál okaként szívbajt tüntettek fel. Lakhelye VIII. Orczy út 37., halála helyszíne viszont IX. Telepy u. 17. volt. Halálának körülményeiről a későbbiekben még lesz szó.

A sír szakszerű megtisztítása nélkül nem lehetett megállapítani, hogy megvan-e Ilona sírköve, sírfelirata. A helye jól látható, de maga a felirat sajnos az idő martaléka lett. A temetői nyilvántartásból pedig az derült ki, hogy amikor 1930-ban felszámolták a Vízivárosi temetőt, amely 1785 óta a Vár, az Országút és a Víziváros lakóinak szolgált temetkezési helyül a mai Szilágyi Erzsébet fasor felett húzódó területen, onnan áthelyezték Gizella sírját a húgával közös sírba.⁸ A két Ambrozovics Béláné tehát egymás mellett alussza örök álmát.

1. kép: Ambrozovics Béláné Meszlényi Gizella és Ilona közös sírja
(Szerző felvétele, 2022.10.21.)

2. kép: Meszlényi Ilona hiányzó sírfelirata
(Szerző felvétele, 2022.10.21.)

Az 1841-es év kettős örömteli eseményt hozott mind az evangélikus Kossuth, mind a katolikus Meszlényi család számára: Kossuth Lajos ugyanis 1841. január 9-én kötött házasságot Meszlényi Teréziával a belvárosi plébánián, míg „[1841] április 28-án volt

⁵ Székács József püspök visszaemlékezései / szerk. [...] Kertész Botond. Bp.: Akadémiai, 2008. 21, p. 36.

⁶ Székács József (1809–1876). <https://eom.lutheran.hu/node/743> [2022. november 6.]

⁷ Halotti bejegyzése a Budapest IX. kerületi állami halotti anyakönyvi hivatal 3405/1926. folyószáma alatt. *FamilySearch*. [2022. június 25.]

⁸ Szakértő együttműködéséért és az adatokért köszönet illeti Csapó Csabát, a Nemzeti Örökség Intézetének volt munkatársát.

Meszlényi Rudolf és Kossuth Zsuzsanna harmadik hirdetése, akiket ezt követően Feichtinger [Domokos Pest-belvárosi plébános, aszód-szentkeresztúri prépost, Esztergom megye táblabírája] elbocsátott a *buda-krisztinavárosi plébániára, mert ott akartak összeházasodni.*⁹ 1841. május 1-én „...egy *kis budai templomban*, rokonok és barátok körében esküdtek egymásnak örök hűséget. És ahogy Zsuzsanna később amerikai barátainak mesélte: gyakran elment a kis templomba, és megcsókolta a követ, amelyen álltak, amikor megesküdtek.”¹⁰ A kis budai templom tehát a mai krisztinavárosi Havas Boldogasszony templom helyén állt, a templom falán elhelyezett emléktábla tanúsága szerint műemlék, amelyet a régebbi kápolna helyén épített Hikisch Kristóf 1795–1797 között, átalakítva 1883–1884 és kibővítve 1949.

Gizellát, az idősebb Meszlényi lányt – aki a keresztségben a Gizela Katalin Rosa nevet kapta¹¹ – 1842. február 16-án ugyanaz a Feichtinger Domokos prépost és plébános keresztelte a pesti Belvárosi katolikus templomban, aki annak idején szülei jegyességét kihirdette. Ilonát pedig 1843. március 9-én ugyanott szintén a prépost és plébános keresztelte Ilona Susanna Charlotte névre.¹² Harmadik gyermekük, Rudolf nem érte meg a felnőttkort: pár héttel édesapja váratlan halála után, 1848. február 6-án született, és 1849. január 9-én a szolnoki Belvárosi Plébániatemplom sírboltjában temették el, a halotti anyakönyvi bejegyzés szerint foglalkozását tekintve „nemes földesúr” Szolnokon keresztül utazva elhunyt. Sírját a kriptában még csak jelképes felirat sem jelöli jelenleg...

Amikor özvegy Meszlényi Rudolfné Kossuth Zsuzsanna 1854-ben, 37 éves korában hazájától távol New Yorkban elhunyt, két árva kislányt, a 12 éves Gizellát és a 11 éves Ilonát, vagy ahogyan több helyen is találkozunk a nevével, Ilkát hagyta a nagynénik – Emília és Lujza – és egy-két nagylelkű amerikai hölgy gondjára. Mit tudunk arról, hogy hogyan alakult a két gyermek sorsa, mi lett velük, van-e esetleg élő leszármazottja az első országos főápolónőnek?

Bár édesanyjuk önérzetes volt, és Amerikában nem fogadott el adományokat, mert önerőből akart boldogulni, és lányait is önállóságra próbálta nevelni, ehhez ők még fiatalok voltak, amikor árvák maradtak. Ebből az időszakból kevés közvetlen adatunk van: egy bizonyos Mrs. Cruger fogadta örökbe és taníttatta az árvákat. Az amerikai Kossuth-emigráció két krónikása, László Károly és Ács Gedeon is leírja, hogy 1859. december 24-én este Zsulavszkyné vendégei voltak New Yorkban, és „ott volt Meszlényiné két árva lánya Ilka és Gizi, kiket egy gazdag hölgy Crugerné növeltet...Gizi szépecske, Ilka elég kellemes, mindkettő csinos magaviseletű.”¹³ Egy 1861-ben megjelent hír szerint pedig „Ruttkayné, Kossuth Lajos nővére

⁹ Fazekas Csaba: Kossuth Lajos házasságkötésének ügye a vegyes házasságokkal kapcsolatos egyházpolitikai vitában (1840–841). In: *Kossuth és az egyházak*, 2004. p. 86.

¹⁰ Az idézet Kertész Erzsébet 1983-ban megjelent *Kossuth Zsuzsanna* regényes életrajzána 39. oldalán található, amely egybevág a Kossuth Zsuzsannáról két évvel halála után megjelent angol nyelvű emlékfüzet vonatkozó részével (*Memorial of Mad. Susanne Kossuth Meszlényi*. Sold by N.C. Peabody, 1856. p. 9.) [Kiemelés: DN]

¹¹ Keresztelői bejegyzése a Belvárosi templom, Budapest. Katolikus anyakönyvek 1636–1895. 88. lap/1842. *FamilySearch*. [2022. június 24.]

¹² Keresztelői bejegyzése a Belvárosi templom, Budapest. Katolikus anyakönyvek 1636–1895. 192. lap/1843. *FamilySearch*. [2022. június 24.]

¹³ Mindkettőt idézi Rabati Magda: *Meszlényiné Kossuth Zsuzsanna 1817–1854: Dokumentumok a Kossuth család életéből* című kötet 367. oldalán.

Amerikában a Mississippi mellett nőnevelőt alapított s az nagy becsülésben áll. Meszlényi-Kossuth Zsuzsanna két leánya is ez intézetben van.”¹⁴

Nem sokkal ez után a hír után pedig már arról értesülhettek az amerikai emigráció tagjai, hogy Zágonyi Károly ezredes és Ludwigh Elek tanúk jelenlétében 1863. május 20-án a brooklyni Szent Pál katolikus templomban Ambrozovits Adalbertum házasságot kötött Gizelle Meszlenyivel.¹⁵ De vajon honnan ismerték egymást a fiatalok? Erre a választ F. Cirkl Zsuzsa könyvében találhatjuk meg: 1851-ben vagy 52-ben még Pesten történhetett, hogy a 16 esztendőös zombori fiatalember, Ambrozovics Béla beleszeretett az „öt vendégül látó úri család puritán kálvinista neveltetésű lányába”, az akkor tíz esztendőös Meszlényi Gizellába, aki „zavarba ejtően szép” volt.¹⁶ A szerző ugyan nem adja meg a forrást, de ugyanez a történet olvasható a Zomborban megjelent *Bácska* című újságban, amely a nekrológ mellett a temetés részletes leírását adta: „Mint tizenhat éves fiú került Meszlényi Kossuth Zsuzsannának, Kossuth Lajos lánglelkű nővérenek házába, hol gyermeklelkének egész melegségével megszerette Meszlényiné 10 éves Gizella leányát. Tizenkét év múlva saját keresményéből megtakarított pénzén kiment Amerikába, – hová Meszlényi-Kossuth Zsuzsannát és gyermekeit száműzték – s ott nőül vette gyermekkori ideálját, kit azután hazahozott...”¹⁷ A gyerekszerelemből, ha az volt, tehát házasság lett, még ha rövid életű is, Gizella korai halála miatt. Ruttkayné Kossuth Lujza is utal arra egy barátnőjének, Ősz Lajosnénak írt levelében 1863-ban, hogy Ambrozovits [!] Bélát már kijövetelük előtt ismerték, akinek „jellemében sok biztosítást látunk, hogy őt [Gizellát] boldoggá fogja tenni.”¹⁸

Kik voltak az Ambrozovicsok, vagy Ambrozovitsok, hiszen találkozhatunk mindkét írásmóddal? A Mária Terézia királynőtől 1760-ban kapott címeres nemeslevél által kerültek Bács-Bodrog vármegye nemes családjai közé,¹⁹ a felmenők között ügyvéd és városi szenátor is volt, mint például az 1869-ben 80 éves korában elhunyt Ambrozovics Nep. János, vagy ahogy az Újvidéken 2002-ben megjelent *Életrajzi kalauzban* szerepel: Ivan Nepomuk Ambrozović,²⁰ aki igen aktív és tekintélyes tagja lehetett a zombori közösségnek, hiszen a gyászjelentése²¹ szerint hites ügyvéd és okleveles mérnök, nyugalmazott városi tanácsos, és a helybeli római katolikus elemi iskola igazgatója volt. Egy ízben – írja Reiszig Ede, de nem adja meg az időpontot – Zombor várost képviselte a pozsonyi országgyűlésen. Vajon innen volt az ismeretsége Kossuthal? Egyelőre nincs rá forrásunk. A családban 5, felnőttkort megért gyermek született, 3 fiú és 2 lány: Gyula (?–1897), Emília (?–1912), Károly (1832–1889), Eulália (1834–1901) és Béla (1835–1905). Nagy valószínűséggel a családfő lehetett az

¹⁴ Mi újság? rovat *Vasárnapi Ujság*, 1861. 8(10), p. 118.

¹⁵ Házasságkötési bejegyzése a Brooklyn, New York, U.S., St. Paul's Catholic Church Marriage Records, 1839–1900 anyakönyvben Adalbertum Ambrozovits névre. *Ancestry.com* [2021. április 10.]

¹⁶ F. Cirkl Zsuzsa: *Látjátok feleim...: Barangolás a Szent Rókus temetőben*. Tóthfalu: Logos, 2003. pp. 56–57.

¹⁷ Ambrozovics Béla. *Bácska*. Zombor, 1905. március 14., p. 2.

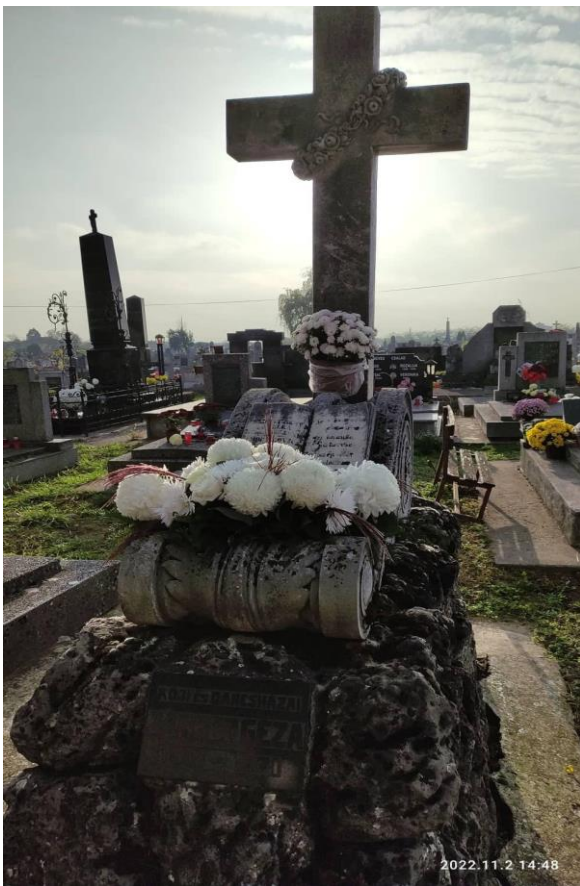
¹⁸ Idézi Rabati Magda: *Meszlényiné Kossuth Zsuzsanna 1817–1854: Dokumentumok a Kossuth család életéből* című kötet 369. oldalán.

¹⁹ Reiszig Ede: Bács-Bodrog vármegye nemes családjai. In: *Magyarország vármegyéi és városai*. Szerk. Borovszky Samu. Budapest, [1909] <https://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0003/17.html> [2022.november 7.]

²⁰ Kalapis Zoltán: *Életrajzi kalauz: Ezer magyar biográfia a délszláv országokból*. I. A-GY. [Újvidék]: Fórum Könyvkiadó, 2002. 34. o. http://adattar.vmmi.org/konyvek/23/kalapis_zoltan_eletrajzi_kalauz_a-gy.pdf#page=33 [2022. november 15.]

²¹ OSZK Gyászjelentések <https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/306574> [2022. november 14.]

első a családban, akit a zombori Rókus sírkertben helyeztek örök nyugalomra. A családi sír, ahová a ma rendelkezésre álló gyászjelentések tanúsága szerint számos családtag földi maradványai kerültek – így például özvegye, született Popovics Mária, és összes gyermeke –, ma is megvan: egy pár évvel ezelőtt készült kevésbé jó minőségű felvételen még kivehető Ambrozovics Béla neve,²² ám a napjainkban készült friss felvételen más név olvasható: Kóji és Danesházai Jámbor Géza (1901–1971). Pontosabban a nyitott könyvet imitáló kopott, ám régmúlt időköt idéző kőlapokon kibetűzhető több Ambrozovics is. A temetői nyilvántartás szerint a sírban Ambrozovič Karoli (†1889) és Jambor Jelizaveta (†1983) van eltemetve (Pokojnici), a sír pedig Jambor Suzana, Špicer Marija és Babić Josip használatában van (Korisnici).²³ További kutatást igényel ennek a rokoni szálnak a felkutatása.

3. kép: Ambrozovics családi sír
(Fotó: Szedmina Lívia, 2022.11.02.)

4. kép: Kopott felirat, mely a régmúlt időköt idézi
(Fotó: Szedmina Lívia, 2022.11.02.)

Míg apja mindvégig a bácskai megyeszékhelyen működött, fia, Ambrozovics Béla világlátott férfi és nemzetközileg is elismert vasútmérnöki szakember volt: mérnöki tanulmányai egy

²² Cirkl 2003, p. 59.; lásd még Tóth Tamás: *A szerbiai temetőkben nyugvó jeles és/vagy nevezetes személyek adattára*. Szeged: [Magánkiadás], 2010. 28. o. Az 507-es tétel számon szerepel Ambrozovics Béla (1835–1905) közgazdasági és műszaki szakíró, a sírhely megjelölése pedig Bal IV - 2 - 4.

²³ A képeket és az információt hálásan köszönöm Szedmina Líviának, aki két nappal megkeresésem után felkereste a Szent Rókus temetőt Zomborban és megtalálta a sírt.

részét is külföldön – Bécsben és Karlsruheban – folytatta, majd tanulmányutakat tett Németországban, Franciaországban, Olaszországban, Angliában, Belgiumban és Svájcban, Gizelláért pedig még a tengerentúlra is elment. Valószínűleg a Kossuth család férfi tagjaival is jól kijött, ha már 1 évvel Lajos fia születése után rendszeresen jártak Turinba Kossuth Lajoshoz látogatóba 16 éven keresztül.²⁴ „Többször megfordult Turinban is Kossuth Lajosnál – írja Ney Béla nekrológiájában –, ki rokonát mindig a lehető legnagyobb örömmel látta magánál.”²⁵ Ugyanerről számol be a névtelen szerző a *Bácska* nekrológiájában: „Ambrozovics Béla, valamint családja rendkívüli mértékben bírták Kossuth Lajos bizalmát és rokoni szeretetét, miről nemcsak az a körülmény tanuskodik, hogy a nagy száműzött minden évben hosszú időre magához hívta baraccinei s utóbb turini otthonába Ambrozovicsot nejével és fiaival, hanem az is, hogy sűrű és élénk levelezésben állott velük [...], melyek élénk világot vetnek a nagy hazafinak, mint embernek és rokonnak lelki világára s arra a meleg szeretetre és nagyrabecsülésre, mellyel unokahuga és ennek férje s fiai iránt viseltetett.”²⁶ Ezeknek a látogatásoknak egyik ékes képes bizonyítéka az a két példányban fennmaradt, vélhetően 1885 körül Torinóban készült felvétel, melyen a Cs. Lengyel Beatrix által azonosított személyek az idős Kossuth Lajos, testvére Ruttkayné Kossuth Lujza, fia Kossuth Ferenc, unokahuga Ambrozovics Béláné Meszlényi Ilona, az ő férje Ambrozovics Béla és nevelt fia, Dezső. Én azonban nem tartom kizártnak, hogy a Kossuth Ferencként azonosított fiatalember lehetett Dezső, és a kisebb Ambrozovics fiú, Lajos is jelen volt. Ismert egy olyan kép is, amelyen Ambrozovics Béla Kossuth Ferenc és Palotay Rezső fürdőigazgató társaságában látható a Lukács-fürdő kertjében.²⁷

Miután Gizellát 2 év házasság után elvesztette, és ott maradt egy kisfiúval, a másik Meszlényi lány, Ilona gondozta Dezsőt, aki 1864. február 24-én született. Tizenegy évnyi özvegység után, 1876. június 9-én Torinóban feleségül vette sógornőjét, akivel hamarosan közös gyermekük született: Lajos Károly Gyula 1877. október 28-án látta meg a napvilágot. Mint majd látni fogjuk a későbbiekben, családi vonás lehetett, hogy a műszaki érdeklődésén kívül Ambrozovics Béla művészeti kérdésekkel is foglalkozott, sőt több alkalmi verset is írt,²⁸ Sikarai álnéven, amely kedvelt birtokára utalt, hiszen „nyugdíjaztatása óta minden évben hónapokat töltött kedves sikarai otthonában, melyhez kimondhatatlan gyengéd szeretettel ragaszkodott s művei egy részét is itt írta.”²⁹ Közgazdasági és műszaki műveinek összessége pedig „az 1900-iki párisi világkiállításon elismerő oklevelet (mention honorable) nyert.”³⁰ Az egykori miniszteri tanácsos és vasúti főfelügyelő Budapesten hunyt el 1905-ben, ám hamvait Zomborba szállították, és a családi sírba temették ünnepélyes külsőségek közepette katolikus szertartás szerint a Szent Rókus-temetőben.

²⁴ S.F. (1932). „A szegényház főispánjának utolsó öröme egy rend ócska ruha volt”. *Az Est*. 23(32), p. 4.

²⁵ Ney B. (1905). Ambrozovics Béla. *A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Heti Értesítője*. 24(10), p. 100. *Arcanum* [2022. november 15.]

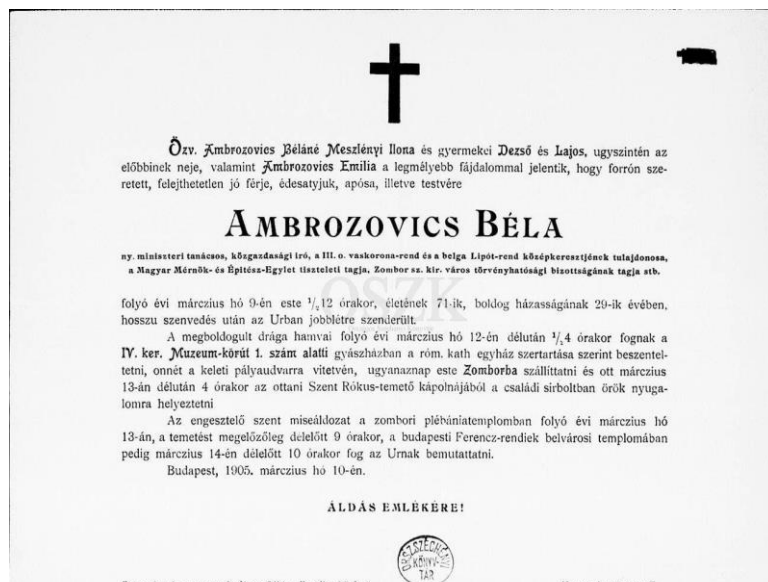
²⁶ *Bácska*. 1905., p. 2.

²⁷ Cs. Lengyel Beatrix: Olaszthoni emlék – Ricordo dall’Italia. Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum, 2007. pp. 60–61., 87–88., 120–125. lj.

²⁸ Ney 1905., p. 100.

²⁹ *Bácska*. 1905., p. 2.

³⁰ *Bácska*. 1905., p. 3.

5. kép: Ambrozovics Béla gyászjelentése. OSZK
<http://hdl.handle.net/20.500.12346/306568>

Apja halálakor Dezső 41 éves és hat éve házasember volt. A házaspárról külön-külön portrét készített 1910-ben Stetka Gyula (1855–1925), ám a két – egyébként eltérő méretű – festmény csak virtuálisan látható együtt: a férj portréja a szegedi Móra Ferenc Múzeumban, míg a feleségé Budapesten, a Magyar Nemzeti Múzeum – Történelmi Képcsarnok gyűjteményében található.³¹ Ambrozovics Dezsőné (1873–1936) portréja végrendelete értelmében, 1936-ban – két másik képmásával együtt – került a gyűjteménybe.

Az eredetileg ügyvéd végzettségű Ambrozovics Dezső minden volt, csak ügyvéd nem: egész életét az irodalomnak, műfordításnak, újságírásnak, lapszerkesztésnek és – amint Szvitek Róbert elemzésében olvashatjuk – a magyar művészet problémáinak megoldására és általában a művészetek pártfogásának szentelte.³² 1891-től rendes tagja, 1895 és 1915 között pedig titkára volt az Országos Magyar Képzőművészeti Társulatnak, és ebben a minőségében rendkívül aktív szervező- és hivatali tevékenységet fejtett ki, melyet több közgyűjteményben (Magyar Nemzeti Múzeum – Újkori Dokumentumgyűjtemény: 45 db hozzá írt levél; OSZK Kézirattár: 10 db általa írt levél; MTA Kézirattára: 3 db hozzá, 1 db általa írt levél; Petőfi Irodalmi Múzeum: 1 db hozzá írt levél) fennmaradt kiterjedt levelezése is tükrözött, melyből Szvitek egy 24 darabból álló válogatást is közöl.

³¹ MNM leltári száma: 1537, digitális változata elérhető: <https://gyujtemenyek.mnm.hu:443/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1466482> [2023. június 15.]

³² Szvitek R. J. (2000). Ambrozovics Dezső, a művészetek pártfogója. In: *Folia historica*. – A Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Évkönyve. pp. 243–260. (portréval) http://library.hungaricana.hu/hu/view/FoliaHistorica_21/?pg=244&zoom=h&layout=s [2022. június 24.]

Lyka Károly írta róla nekrológiájában,³³ hogy még egy vonatkozás kapcsolta a művészethez, ugyanis műgyűjtő is volt, és jelentős összegeket szánt műalkotások – festmények, szobrok – vásárlására, melyek közül végrendelete értelmében – özvegye 1936-ban bekövetkezett halála után – 259 darabból (főleg festmények és grafikák) álló gyűjteménye a szegedi múzeumba került,³⁴ mint dr. Ambrózovics Dezső és neje hagyatéka. Szelesi Zoltán szerint Ambrózovics Dezső budapesti műfordító és műgyűjtő gazdag képzőművészeti anyaggal rendelkezett, aki rokonszenvezett a Tisza-parti várossal, ezért adományozta gyűjteményét a szegedi múzeumnak, ám a tekintélyes mennyiségű anyag szerinte „művészeti értékében meglehetősen vegyesnek mondható.”³⁵ Az Ambrózovics-gyűjtemény grafikái, illetve rajzanyaga mindössze 24 lapból áll, melyek közül témánk szempontjából Barabás Miklós *Meszlényi Rudolf arcképe*³⁶ érdemelne figyelmet annál is inkább, mert semmilyen Meszlényi Rudolf-ábrázolást nem ismerünk.

6. kép: Stetka Gyula: *Ambrozovics Dezső*
a szegedi Móra Ferenc Múzeumban,
leltári sz.: 50.151.1

7. kép: Stetka Gyula: *Ambrozovics Dezsőné*
az MNM - Történelmi Képcsarnok
gyűjteményében

<https://gyujtemenyek.mnm.hu/hu/record/-/record/MNMMUSEUM1466482>

„Az örökhagyók – írja a *Délmagyarország* munkatársa – kifejezték végrendeletükben azt az óhajtásukat is, hogy abban a teremben, amelyben helyet kap a hagyatéka, *őrizze a város az elhunytak hamvait tartalmazó urnákat is.*”³⁷ A Telcs Ede szobrászművész által készített urnák

³³ Lyka K. (1918). *Ambrozovics Dezső. Művészet.* Téli szám, p. 88.

³⁴ Szelesi Zoltán: Szeged képzőművészete. *A Móra Ferenc Múzeum évkönyve*, 1972/73-2, pp. 185–186.

³⁵ Szelesi Zoltán: Műgyűjtés Szegeden I. *A Móra Ferenc Múzeum évkönyve*, 1984/85-1. p. 298.

³⁶ Szelesi Zoltán: A szegedi múzeum rajzművészeti gyűjteménye. *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve*, 1980/81-1. p. 367.

³⁷ „Két urna a muzeumban az Ambrózovics hagyatéka mellett”. *Délmagyarország*. 1936. 12(275), p. 3. Dőlt betűs kiemelés az eredeti szövegben.

további sorsa egyelőre bizonytalan. Hosszas nyomozás, kutatás, és három szakértő – Szabó Tamás (Képzőművészeti Osztálygyűjtemény korábbi mb. osztályvezetője, Móra Ferenc Múzeum, Szeged), Tóth Tamás (temetőkutató, Szeged), és Szabó Viktor (idegenforgalmi osztályvezető Társadalmi Kapcsolatokért Felelős Igazgatóság, NÖRI) – bevonásával sikerült konkrét írásos forrásra bukkanni a földi maradványokat illetően, ám vannak ellentmondások és további kutatást igénylő bizonytalanságok is. A Fiumei úti sírkert archívuma szerint 1937. március 13-án Bécsből hozták a Kerepesi (Fiumei úti) temetőbe a földi maradványaikat, és a baloldali árkádsor 37-es és 38-as csontfülkéjébe helyezték el őket.³⁸ A rossz hír viszont az, hogy az a fülkesor nem látható, mivel ideiglenes jelleggel egy falat emeltek elé. Erre azért volt szükség, mert azon az oldalon a csontfülkék elkezdtek leomlani.

Ambrozovics Dezső és neje adatai az árkádsor sírjait és csontfülkéit tartalmazó főkönyvben is szerepelnek.³⁹ Ez megerősíti azt az információt, hogy a bal árkádsor 37-es és 38-as csontfülkéjébe helyezték el őket (ezeket valószínűleg összenyitották). Annyi zavar van az előzőekhez képest, hogy eszerint nem 1937-ben (ahogyan az áthelyezési könyv írja), hanem 1935. március 13-án helyezték itt el őket. Annak egyelőre nincs nyoma, hogy később innen valahova áttemették volna a maradványokat, tehát elvileg ott vannak a csontfülkében. A két forrás „érdekessége”, hogy az özvegy halálának ideje – amely a *Délmagyarország* cikke alapján 1936. októbere - nem szerepel bennük, csak Ambrozovics Dezsőé. A kutatás ezen szakaszában megállapítható, hogy „[E]gyértelműen nem Szegeden helyezték el a házaspár hamvait.”⁴⁰ A földi maradványok legvalószínűbb helye a Fiumei úti sírkert bal árkádsor 37. és 38. csontfülkéje, de ezek elhelyezkedéséről – egymás mellett vagy alatt-felett – jelenleg nem lehet meggyőződni. Ha egymás alatt-felett helyezkednek el, elképzelhető, hogy összenyitották őket, és az urnákkal együtt kerültek oda a hamvak. Habár sírhelyük egyelőre csak jó eséllyel valószínűsíthető, Ambrozovics Dezső emlékezetét egy Szentgyörgyi István (1881–1938) által műköből készített mellszobor őrzi a Magyar Nemzeti Galériában.⁴¹

Meszlényi Ilona nemcsak a nála 8 évvel idősebb férjét temette el, hanem a nevelt fiát, Dezsőt is túlélte hét évvel. Nővére korai halálát követően sógorának segített nevelni unokaöccsét, akit saját fiaként szeretett. Életüket Budapest és Zombor között megosztva töltötték, de nagybátyját, Kossuth Lajost is többször meglátogatták Olaszországban, ahogy erről korábban már szó esett. Nővére halála után még 10 évvel is tartotta a kapcsolatot Székács József főtitiztelendő úrral, az „ország papjával”, mint arról az Evangélikus Országos Levéltárban fennmaradt levele is tanúskodik: karácsony napján, december 25-én hívja el hozzájuk a gyertyagyújtásra és arra kéri, hogy „pár szóból álló imában méltóztatna a gyermekek figyelmét (kiknek elég szükségük lesz az életben a vigasztalásra) azon jobb adományokra vonni, melyeket a »Krisztkindli« jövedele által számukra megszerzett...”⁴² 1876-ban aztán magánélete kedvező fordulatot vett, amikor hozzáment sógorához, amit Kossuth is kedvezően fogadott egy hozzá írt levelében.⁴³

³⁸ Fiumei úti sírkert archívuma, Áthelyezési főkönyv 1930–1959. p. 132.

³⁹ Fiumei úti sírkert archívuma, Bal árkád – Csontfülke – Jobb árkád főkönyve p. 221..

⁴⁰ Tóth Tamás közlése, email 2023. június 7.

⁴¹ <https://mng.hu/mutargyak/ambrozovics-dezso-mellszobra/> [2023. június 15.]

⁴² Meszlényi Ilona 1875 – EOL. Székács József hagyatéka (Jelzet: 16. téka, 25. tétel, 55. pallium)

⁴³ A levél vonatkozó részletét Rabati Magda idézi *Meszlényiné Kossuth Zsuzsanna 1817–1854: Dokumentumok a Kossuth család életéből* című kötet 372. oldalán.

Viszonylag későn, 46 éves korában 1889-ben jelent meg első kötete, melyet több, ifjúságnak szóló, főként vallásos, mű követett. De vajon mi mindennel foglalkozott, mielőtt írásra adta a fejét? A korabeli sajtóból és egyik fennmaradt leveléből tudjuk, hogy pl. jótékonykodott: 1876-ban Prielle Kornéliához (1826–1906) írt levelének témája „az árvák szent ügye előmozdítására valamely tárgy kisorsolása” jótékony célra, ám nagy sajnálatára a már egyszer sorsoláson megnyert viasz keresztet az ekkor már elismert színésznő, akit Nagysádnak titulál, inkább vissza kívánta juttatni. Minden egyes jótékony célra, írja ugyanebben a levélben, kész új tárgyat készíteni. A levél befejező fordulata szerint „ismeretlenül is őszinte tisztelője” volt a színésznőnek Meszlényi Ilona.⁴⁴ 1878-ban az Országos Protestáns Árvaház karácsonyi ünnepélyére férjével együtt 5-5 forintot adományoztak annak a Haberern Jonathanné született Liedemann Róza (1834?–1921) ívén,⁴⁵ aki gyászjelentése szerint a Tabitha nőegyletnek és a Protestáns Országos Árvaegyletnek is örökös tiszteletbeli elnöknője volt.⁴⁶

Az 1879-ben kiadott *Budapest és környéke természetrajzi, orvosi és közmívelődési leírása* második részében olvashatunk a Tabitha-egylet céljáról, tevékenységéről, tisztségviselőiről dr. Rózsay József (1815–1885), a fővárosi intézetek főorvosának összeállításában, aki egyben a pesti izraelita hitközség választmányi tagja, kórházi bizottságának elnöke és kórházának igazgatója is volt. A szócikket teljes egészében betűhíven idézzük:

Alapított 1873-ban. Célja a Budapest fővárosi szegényeket általában, a szegény és árva gyermekeket, valamint a gyámolítást igénylő öregeket és betegeket különösen, a könyörülő szeretet jótéteményeiben részesíteni. Az egylet ezen jótékonyágát a téli hónapokon át rendszeren hetenkinti kenyérkiosztással, és esetről esetre, valamint rendkívüli csapások beálltával is magok az egyleti tagok által készített ruhanemük és pénzadományaikból vagy adományozások útján szerzett fűtő anyagok kiszolgáltatásával gyakorolja. Eszközök: alapítványok, a rendes tagok járulékaik, önkénytes adakozások, az egylet tagjai által teljesítendő munkák a ruhanemük körében. Az alapító tagok egyszer mindenkorra 50 frtot fizetnek, vagy ezen összegről kamatozó alapító levelet állítanak ki; a rendes tagok évenként 1 frtot fizetnek, a pártoló tagok egyszer mindenkorra minden kötelezettség nélkül valamely pénz- vagy más adománnyal járulnak az egylet fölsegélyezéséhez. Működési hatáskör: a folyó kiadásokra begyűlt pénzből kelméket vásároltat, ruhákat készít, melyeket kioszt. A szegény gyermekeket iskolai és egyéb hasznos könyvekkel ellátja és ruházza. A szegényeket meglátogatja, és szükségleteikről tudomást szerezvén, azok enyhítéséről gondoskodik.

Az egylet élén áll az igazgató elnök, alelnök, a választmány, titkár, pénztárnok, kik a közgyűlés által 3 évre választatnak.

⁴⁴ Meszlényi Ilona Prielle Kornéliához 1876. január 25. OSZK Kézirattár.

⁴⁵ Adományozók az Országos Protestáns Árvaház karácsonyi ünnepélyére. 1878. *Fővárosi Lapok*. 1879. január 18. (14).

⁴⁶ Haberern Jonathanné Liedemann Róza gyászjelentése <http://hdl.handle.net/20.500.12346/238461> [2022. december 5.]

1876/7-ben a bevétel volt: 700 frt és kelmeadományok, a kiadás: 638 frt 26 kr.
88 folyamodónak. Egyleti vagyon: 61 frt 74 kr.

Jelenleg az egylet élén állnak: *Marschalko Leonné* elnök; *Haberern Jonathanné* alelnök; pénztárnok: *Győri Vilmos*, titkár *Ambrozovics-Meszlényi Ilona*.⁴⁷

A Tabitha-egyletnek a *Fővárosi Lapok* által 1879-ben közreadott külön jelentésében olvasható, hogy a család több tagja – Ambrozovics Béla, Ruttkay Kossuth Luiza, Ambrozovics Meszlényi Ilona – a szegedi árvízkárosultak segélyezésére pénzbeli adományokat, Ilona pedig (Ambrozovics Béláné néven külön is felsorolva) viselt ruhaneműt is felajánlott. Egy 1904-es evangélikus egyházi értesítő is beszámolt a Tabitha Nőegylet akkori munkájáról, amely felekezeti különbség nélkül segélyezett szegényeket ruhaneművel, kenyérrel és fűtőanyaggal. Az egylet nemcsak készpénzbeli adományokat, hanem viseltes ruhákat s fehérneműket is elfogadott tagjaitól és más nemes lelkű emberbarátoktól.

A Mária Dorothea-egylet tízéves fennállásának ünnepére 1895-ben *A női kérdés* címmel fogalmazta meg gondolatait és osztotta meg nézeteit a századforduló egyik legaktuálisabb témájával kapcsolatban. Ekkor a nők még és már keresik a helyüket a világban, tudományos nevelést és társadalmi műveltséget szeretnének kivívni maguknak, mely által „erősek lesznek úgy mindennapi, mint emberbaráti kötelességeik teljesítésében, erősek a világ kísértéseivel és támadásaival szemben – miként az amerikai nők, kik *önmaguknak* örei, s a kikenél a *gardírozás*, mint a női méltóságot sértő fogalom, ismeretlen – erősek, ha kell, honleányi áldozatokban méltó élettársai férjeiknek és leghivatottabb örei az erkölcsnek és Hiedelemnek.”⁴⁸

Ambrozovicsné Meszlényi Ilona 1893-ban a Kossuth-könyvtár ügyében levélben fordult a Kossuth elkötelezett hívének tekintett Herman Ottóhoz (1835–1914), aki politikusként maga is sokat tett a Kossuth-kultusz megteremtéséért. A levélben egy személyes megbeszélést kezdeményezett az országgyűlési képviselővel, és azt kérte, hogy „szíveskednék Lajos bátyámnak könyvtára ügyében írt, e hó [azaz december] 5-kéről keltezett hosszú levelét magával hozni.”⁴⁹ Ekkor már javában zajlott az adománygyűjtés Kossuth könyvtári gyűjteményének megvásárlására, amire a levélhez fűzött megjegyzés is utal: „A találkozás merőben fölösleges volt, mert akkor a gyűjtés már tetőzött.” 1905 márciusában pedig megköszönte Herman Ottó részvénytílvánítását férje halálát követően. A levél, melyet az MTA Kézirattára őriz,⁵⁰ így szól:

Nagyságos Uram!

Mélyen megindulva, hálattel szívvel vettem a részvétnek azt a bensőségteljes nyilvánítását, melylyel Nagyságod engem bánatom nehéz óráiban felkeresni szíves volt. De mindenek fölött jól estek

⁴⁷ Rózsay József: Budapest főváros jótékonyági intézetei és egyletei. In: *Budapest és környéke természetrajzi, orvosi és közmivelődési [!] leírása [!]* szerk. Gerlőczy Gyula, Dulácska Géza. Budapest: Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, 1879. 2. rész [A főváros és környékének egészségi s orvosi viszonyai], pp. 295–296.

⁴⁸ Ambrozovics Meszlényi Ilona: A női kérdés. In: *A Nőkérdés: a Mária Dorothea-egylet tíz éves fennállásának ünnepére*. Kiadja gróf Csáky Albinné, 1895. pp. 138–140.

⁴⁹ Ambrozovicsné Meszlényi Ilona levele a Kossuth könyvtár ügyében. Budapest 1893. december 18. OSZK Kézirattára, 844 Oct. Hung. Borítón: 28. számú levél

⁵⁰ MTA Kézirattára, Ms 250/57

lelkemnek a kegyelet és méltánylás ama meleg szavai, melyeket Nagyságod felejthetetlen jó férjem egyéniségének szentel, s amelyek épen Nagyságodtól oly igen nagyon becsesek előttem. Fogadja Nagyságod mindannyiunk legmelegebb hálás köszönetét, s kérjük, tartson meg bennünket barátságában.

Szívélyes üdvözzel,

Budapest, 1905, Marcz 31.

régi igaz tisztelője,

özv. Ambrozovics Meszlenyi Ilona

1911-ben visszalátogatott az Egyesült Államokba, de ennek az utazásnak a feldolgozása és értékelése – a korabeli sajtó alapján – még várat magára.

Az utolsó tizenkét-tizennégy évében, vagyis a háború előtti évek óta a legteljesebb visszavonultságban élt az Orczy úti Művelt Nők Otthonában, ahol nagyrészt középosztálybeli előkelő emberek özvegyei éltek akkoriban. A több nyelven beszélő nagy műveltségű asszony az utolsó pillanatig angol, francia nyelvórákat adott, fordításokat végzett például minisztériumok részére, rajzolt és festett, és festményeit értékesítette is. Férje nyugdíja, kis jövedelme, amerikai barátainak és hozzátartozóinak támogatása az ő megélhetését biztosították volna, de minden pénzét fiának eltartására és gyógykezelésére fordította. Mind fia, Lajos, mind ő rövid ideig a Telepi utcai kórházba kerültek, ahol Kossuth Lajos unokahúga elhunyt. Több napilap is ezzel a szalagcímmel közölte a hírt, hozzátéve, hogy a polgármester intézkedett, hogy Kossuth Lajos nővérének lányát díszsírhelyen temessék el a Kossuth-mauzóleum közelében. A *Friss Újság* meglehetősen hajmeresztő történeteket és téves adatokat is közölt, amit Markos Györgyné Mátyus Clotilde – akinek az elhunyt hatvan éven át barátnője volt és a fia kezelte a beteget – egy olvasói levélben cáfolt a *Magyarság* című lapban, illetve árnyalt némiképpen: „Ambrozovics Béláné hosszú évtizedekig a magyar társadalom szellemi arisztokratái között foglalt helyet, nagy tehetségénél és ragyogó jelleménél fogva a magyar nagyasszonyok egyike volt.”⁵¹

Lajosról, Ambrozovics Béla és Meszlenyi Ilona közös gyermekéről, aki 1877. október 28-án született, mindössze annyit lehet olvasni adattárakban és internetes oldalakon, hogy 1906-tól Baja város főispánja volt.⁵²

8. kép: Dr. Ambrozovics Lajos főispán 1906–1910. Türr István Múzeum.

⁵¹ Az *Arcanum* adatbázisban talált digitalizált sajtóorgánumok közül az alábbiak közölték a hírt: *Pesti Hírlap*. „Meghalt egy kórházban Kossuth Lajos nővérének lánya”. 1926. augusztus 28., p. 8.; *Újság*. „Tegnap éjjel a Telepi-utcai kórházban meghalt Kossuth Lajos unokahúga”. 1926. augusztus 28., p. 3.; *Friss Újság*. „A főváros temetteti el Kossuth Lajos nagy nyomorban meghalt unokahugát”. 1926. augusztus 28., p. 4.; *Friss Újság*. „Nyomorban, kórházi ágyon halt meg Kossuth Lajos unokahúga”. 1926. augusztus 29., p. 2.; Markos Györgyné Mátyus Clotilde: Kossuth Lajos unokahugának halála. *Magyarság*. 1926. augusztus 29., p. 11.

⁵² Reiszig [1909].

A jogász végzettségű, politikai doktorátussal rendelkező egykori pénzügyminisztériumi titkár Lukács László (1850–1932) alatt, egy 1929-es interjúban maga meséli el, hogy édesanyjának unokatestvére, Kossuth Ferenc (1841–1914), aki a Wekerle-kormányban 1906–1910 között volt kereskedelmi miniszter, közbenjárására lett belőle már 28 évesen Baján főispán, ám 1910 után a kormányváltás miatt megszűnt ez az állása.⁵³ Egy darabig betegeskedett is, majd ad hoc munkákból – angol, német és francia nyelvórák adásából, fordításokból, újságcikkek írásából – próbálta fenntartani magát, ám a régi dicsőség – és vagyon – elúszni látszott. Vajon mi történhetett? Kossuth Ferenc 1914-ben bekövetkezett halálakor Kvassay Jenő mellett ő volt a végrendelet egyik végrehajtója. A támogató rokon halála azonban nagy valószínűséggel megpecsételte a korábban szebb napokat élt fiatalember sorsát.

Kétszer nősült: 1. felesége huszti és kövesligeti Riskó Klára volt, akivel 1910-ben kötöttek házasságot, majd 1918-ban elváltak, 2. felesége pedig Szlejzák/Slezák (?) Irén volt, akit 1924-ben vett el feleségül. Az 1908-ban Strelisky által készített képen a 16 évvel fiatalabb Klári vőlegénye és leendő anyósa körében látható.

9. kép: Özvegy Abrozoics Béláné Meszléni Ilona fia, Lajos és leendő felesége, Riskó Klára társaságában (Strelisky, 1908, MNM Történeti Fényképtár)
<https://gyujtemenyek.mnm.hu:443/hu/record/-/record/MNMMUSEUM2110235>

⁵³ b.á. (1929). A szegényházi főispánnál. *Az Est*, 20(112), p. 2. *Arcanum* [2022. november 12.]

A fénykép amiatt is különlegességnek számít, mert Meszlényi Ilonáról kevés ilyen jó minőségű felvétel készült, és tudomásunk szerint a teljes képet eddig még nem publikálták.

Ambrozovics Lajos esküvője a 17 éves Riskó Klára Gabriella Mária Benediktával – a házassági anyakönyv szerint – a menyasszony Margit körüti lakásán kötött 1910. november 14-én, László Iván anyakönyvvezető, valamint Kossuth Ferenc és Szüry János (1862–1927) – ebben az időben miniszteri tanácsos a kereskedelemügyi minisztériumban, 1919. augusztus 7. és 15. között pedig kereskedelemügyi miniszter – tanúk jelenlétében, tehát nem egyházi szertartás keretében. Utólagos bejegyzésként idekerült az is, hogy a házasság felbontatott 1914. október 14-én.⁵⁴ Ebből nem derül ki, hogy a polgári szertartáson a családtagok közül ki vett részt, de annyi bizonyos, hogy a két örömanya lehetett jelen az eseményen, hiszen az apák ekkor már nem éltek.

Második házasságára is Budapesten került sor 1924. június 7-én. A 47 éves elvált nyugalmazott főispán, pénzügyi tanácsos elvette a 26 éves Szlezák Irént, budapesti lakost. A polgári szertartást Godán István anyakönyvvezető-helyettes vezette, esküvői tanúk pedig Thaisz Lajos (1867–1937) miniszteri tanácsos és Matkovits Béla (1874–?) újvidéki főispán voltak. Azonban alig három évvel újabb házasságkötése, és egy évvel édesanyja halála után, 1927-ben Nádas Sándor (1883–1942) újságíró barátja már egy lezüllött alkoholistáról számolt be a *Pesti Futár* lapjain, aki rokonok és barátok nélkül, betegen – arcát ideggyulladás torzítja el – az Országos Kaszinó sarkánál kéreget és elissza még azt a keveset is. A kaszinók egykori kártyásából, a méltóságos úrból hajléktalan lett. A történet szerint készült visszamenni Bajára, hogy a kórházban, ahol az igazgatót annak idején ő nevezte ki, elvonókúrán vegyen részt. Amije volt, „értékes relikviák”, azokat eladta, leveleit és írásait pedig József főherceg vette meg tőle, aki aztán a múzeumnak ajándékozta azokat.⁵⁵

1928 végén pedig már az Attila úti szegényház lakója lett. Halála előtt alig három héttel egy újságíró felkereste és beszámolt siralmas állapotáról⁵⁶: betegségéről, melyet nem kezeltek, nehogy a szeretetotthonban valaki más kerüljön a helyére, a csekély alamizsnáról – azaz a havi 80 fillér zsebpénzről –, melyet a fővárostól kapott, elhanyagolt külsejéről. Megegyeztek, hogy másnap elmegy, hogy az újságíró lefényképezze, de erre már nem került sor. Ambrozovics Lajos levele így szólt:

„Nem vagyok én már érdekes ember. És ne haragudjék, szégyenlem magam. Rongyimban álljak a nyilvánosság elé? Van valahol a rokonságban még egy fényképem. Négylovas hintóban ülök. Azt talán elküldöm. Vagy eljövök, ha valami rendesebb ruhához jutok.”

Ugyanebből a cikkből kiderül, hogy „saját lábán vánszorgott be a szegényház kórházába, ahol az orbánc két nap alatt végzett vele.”

Mindezt megerősíti a halotti nyilvántartás, mely szerint a halál dátuma 1932. február 6., a halál oka: orbánc volt. Ez a gyulladással járó bőrmegbetegedés régebben gyakran okozta

⁵⁴ „Hungary Civil Registration, 1895–1980,” database with images, *FamilySearch* (<https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:6855-YHMY> : 3 November 2022), Ambrozovics Lajos Károly Gyula, 14 Nov 1910; citing Marriage, Archiv der Stadt Budapest (Archive of the City), Hungary. [2022. november 25.]

⁵⁵ Nádas S. (1927). Az Országos Kaszinó előtt... *Pesti Futár*. 20, április 27.

⁵⁶ S.F. (1932). A szegényház főispánjának utolsó öröme egy rend ócska ruha volt. *Az Est*. 23(32), p. 4. *Arcanum*. [2022. november 12.]

különösen a nagyon fiatal, legyengült, elhanyagolt szervezetű vagy idült bajban, alkoholizmusban szenvedők – mint amilyen Ambrozovics Lajos lehetett – halálát. A halál beálltának a helye: Budapest, VII. ker. Alsóerdősor utca 7., ami egy kórházat jelöl, foglalkozásnak pedig 'ápoló' lett megadva. Vallás: római katolikus, családi állapot: elvált. A temetés ideje: 1932. február 8., módja: közsegélyes, azaz díjmentes. És egy fontos, eddig nem ismert adalék, a sír helye: Rákoskeresztúri új köztemető (1108 Budapest, Kozma utca 8–10.) 263. parcella, 12. sor, 5. sír.⁵⁷ Napjainkban a temetőnek ezt a részét nem tartják karban: a parcella jelzőköve ugyan megvan, de sírokat elvétele lehet az erdős-bozótos területen megpillantani.

Az 1932-ben bekövetkezett haláláról megjelent újságcikk és egy képes híradás egyaránt közölt róla egy portrét, amely a Streliskynél készült családi képhez nagyon hasonló, és főispán korában készült *Az Est* képaláírása szerint.⁵⁸ A *Képes Pesti Hírlap* mindössze az arcképet közölte azzal az aláírással, hogy „Ambrozovits Lajos volt főispán, Kossuth Ferenc unokaöccse, meghalt a szegényházban.”⁵⁹

Apja, Ambrozovics Béla temetésén Zomborban 1905-ben „a család tagjain s Kossuth Ferencen és a rokonságon kívül megjelentek az összes állami, vármegyei és városi hatóságok fejei és személyzete, a megye és város egész intelligenciája és birtokossága [...], az itt fel nem említett és nagyszámú előkelőségen kívül a köznép százai lepték el a temetőt, melynek körében az elhunyt férfiú nagy szeretetnek örvendett.”⁶⁰ Ezzel szemben Lajos temetéséről ezt a szomorú beszámolót olvashatjuk: „Dísztelen temetés, a szemfedő papírból volt. Szép csendben ment, nem volt kint más, mint két 'kolléga', két szegényházi ápoló [...], két néző, két ló, két sírásó... Ennyi volt az utolsó út közönsége.”⁶¹ Mi minden volt a két dátum között a világ- és belpolitikában? Egy világháború, egy monarchia szétesése, egy Tanácsköztársaság, egy Trianon...

A cikk végén pedig a csattanó, ha annak lehet nevezni, hogy az újságíró úgy tudta, hogy egy nős fia maradt Ambrozovics Lajosnak, akinek még rosszabb volt a sorsa, mert még fedelet, élelmet sem kapott a fővárostól. Ugyan német és francia kisasszony nevelte, de legutóbb irodaszolga volt... Ki lehet(ett) ez az eddig ismeretlen utód??? Egyelőre az internet egyre bővülő adatbázisainak tárháza – Ancestry.com, FamilySearch – sem ad feleletet a kérdésre!

⁵⁷ Budapest Székesfőváros Dunabalparti Köztemetők Igazgatósága, Halotti főkönyv 1932. év, p. 25. 897. sorszám. (Fiumei úti sírkert archívuma)

⁵⁸ S.F. 1932., p. 4. (portréval)

⁵⁹ *Képes Pesti Hírlap*. 54(26). (portréval)

⁶⁰ *Bácska*. 1905., p. 3.

⁶¹ S.F. 1932., p. 4.

Kronológia

1835. 01. 20.	Zombor	Ambrozovics Béla születése
1841. 01. 09.	Pest	Kossuth Lajos és Meszlényi Terézia esküvője
1841. 05. 01.	Buda	Meszlényi Rudolf és Kossuth Zsuzsanna esküvője
1842. 02. 16.	Pest	Meszlényi Gizella keresztelese
1843. 03. 09.	Pest	Meszlényi Ilona keresztelese
1848. 01. 02.	Székesfehérvár	Meszlényi Rudolf halála
1848. 02. 06.	?	ifj. Meszlényi Rudolf születése/keresztelese
1849. 01. 09.	Szolnok	ifj. Meszlényi Rudolf halála
1854. 06. 29.	New York	özv. Meszlényi Rudolfné Kossuth Zsuzsanna halála
1863. 05. 20.	Brooklyn	Ambrozovics Béla és Meszlényi Gizella esküvője
1864. 02. 24.	?	Ambrozovics Dezső születése/keresztelese
1865. 10. 09.	Buda	Ambrozovics Béláné Meszlényi Gizella halála
1869. 02. 12.	Zombor	Ambrozovics Nep. János halála
1873. 07. 22.	?	Vidám Mária születése/keresztelese
1876. 06. 09.	Torino	Ambrozovics Béla és Meszlényi Ilona esküvője
1877. 10. 28.	?	Ambrozovics Lajos születése
1893. 05. 15.	?	Riskó Klára születése/keresztelese
1898. 07. 15.	?	Szlejzák/Slezák Irén születése/keresztelese
1899.	?	Ambrozovics Dezső és Vidám Mária esküvője
1905. 03. 09.	Budapest	Ambrozovics Béla halála
1910. 11. 14.	Budapest	Ambrozovics Lajos és Riskó Klára esküvője
1911.	USA	özv. Ambrozovics Béláné Meszlényi Ilona utazása
1914. 10. 14.	Budapest	Ambrozovics Lajos és Riskó Klára válása
1919. 01. 17.	Budapest	Ambrozovics Dezső halála (hamvasztás)
1924. 06. 07.	Budapest	Ambrozovics Lajos és Szlejzák/Slezák Irén esküvője
1926. 08. 26.	Budapest	özv. Ambrozovics Béláné Meszlényi Ilona halála
1932. 02. 06.	Budapest	Ambrozovics Lajos halála
1936. 10.	?	özv. Ambrozovics Dezsőné Vidám Mária halála (hamvasztás)
1962. 10. 22.	?	Leventeújszász Nándorné Riskó Klára halála
?	?	Szlejzák/Slezák Irén halála